

SHUKUR XOLMIRZAYEVNING “YO‘LOVCHI” ROMANIDA INSON VA JAMIYAT MUNOSABATI

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti 2-bosqich talabasi

Rayxona Raxmonova Nabijon qizi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqola O'zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayevning "Yo'lovchi" romanida inson va jamiyat munosabatlari dialektikasini atroflicha tahlil qilishga bag'ishlangan. Asarda markaziy qahramonning shaxsiy tanlovlari, uning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri, jamiyatdagi ziddiyatlarning inson taqdiriga ko'rsatgan ta'siri hamda muallifning badiiy uslubi va falsafiy qarashlari o'rganiladi. Maqola Xolmirzayev ijodining umumiy kontekstida "Yo'lovchi" romanining o'ziga xos xususiyatlarini, uning o'zbek adabiyotidagi o'rni va dolzarbligini ochib berishni maqsad qilgan. Tadqiqotda realistik tasvir, chuqur psixologizm va falsafiy umumlashtirishlarga e'tibor qaratilgan bo'lib, insonning jamiyatdagi o'ziga xos mavqei va uning shakllanish jarayoni tahlil etiladi.

Kalit soʻzlar: Shukur Xolmirzayev, Yo'lovchi, inson va jamiyat, o'zbek adabiyoti, realizm, falsafa, shaxsiy tanlov, ijtimoiy ziddiyatlar

Abstract: This scientific article is devoted to a comprehensive analysis of the dialectic of human and society relations in the novel "Yo'lovchi" by the People's Writer of Uzbekistan Shukur Kholmirzayev. The work examines the central character's personal choices, their interaction with the social environment, the impact of societal conflicts on human destiny, and the author's artistic style and philosophical views. The article aims to reveal the unique characteristics of the novel "Yo'lovchi" within the general context of Kholmirzayev's work, its place, and relevance in Uzbek literature. The research focuses on realistic depiction, deep

psychologism, and philosophical generalizations, analyzing the human being's unique position in society and the process of their formation.

Keywords: Shukur Kholmirezayev, Yo'lovchi, human and society, Uzbek literature, realism, philosophy, personal choice, social conflicts.

Аннотация: Данная научная статья посвящена всестороннему анализу диалектики взаимоотношений человека и общества в романе «Йўловчи» Народного писателя Узбекистана Шукура Холмирзаева. В работе исследуются личный выбор центрального персонажа, его взаимодействие с социальной средой, влияние общественных противоречий на судьбу человека, а также художественный стиль и философские взгляды автора. Статья призвана раскрыть особенности романа «Йўловчи» в общем контексте творчества Холмирзаева, его место и актуальность в узбекской литературе. Исследование сосредоточено на реалистическом изображении, глубоком психологизме и философских обобщениях, анализируя уникальное положение человека в обществе и процесс его формирования.

Ключевые слова: Шукур Холмирзаев, Йўловчи, человек и общество, узбекская литература, реализм, философия, личный выбор, социальные противоречия

O'zbek adabiyoti hazinasining yorqin namoyandalaridan biri, O'zbekiston xalq yozuvchisi Shukur Xolmirzayev (1940-2005) o'zining sermahsul ijodi bilan milliy prozanining rivojiga ulkan hissa qo'shgan. Uning asarlari, ayniqsa, murakkab inson psixologiyasi, jamiyat va shaxs o'rtasidagi ziddiyatlar, milliy xarakterning o'ziga xos xususiyatlari tasviri bilan ajralib turadi. Dastlabki romantik ruhdagi hikoyalardan tortib, keyinchalik shakllangan "shafqatsiz realizm" uslubiga qadar Xolmirzayev o'z qahramonlari orqali hayotning tub mohiyatini, insonning ichki dunyosini va ijtimoiy jarayonlarning shaxs taqdiriga ta'sirini teran ochib bergan. Uning "So'nggi bekat",

"Qil ko'prik", "Dinozavr" kabi romanlari sovet jamiyatining ichki yemirilishini tanqidiy tahlil etgani bilan mashhur.

"Yo'lovchi" romani Shukur Xolmirzayev ijodida muhim o'rin tutuvchi asarlardan biridir. Ushbu romanda inson va jamiyat munosabatlari masalasi muallifning o'ziga xos badiiy mahorati va falsafiy mushohadalari orqali yoritilgan. Inson doimo jamiyatning ajralmas qismi bo'lganligi sababli, uning shaxsiyati, qarashlari va taqdiri ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog'liqdir. Biroq, bu bog'liqlik har doim ham uyg'unlikni anglatmaydi; aksincha, ko'pincha shaxsiy intilishlar va ijtimoiy talablar o'rtasida ziddiyatlar yuzaga keladi. Ushbu tadqiqot maqolasi Shukur Xolmirzayevning *"Yo'lovchi"* romanida ana shunday inson va jamiyat munosabatlarining murakkab qirralarini, markaziy qahramonning shaxsiy tanlovlari, ijtimoiy muhitning unga ta'siri, romandagi ijtimoiy ziddiyatlar va muallifning badiiy uslubi hamda falsafiy qarashlarini tahlil qilishni maqsad qilgan. Romanning "Yo'lovchi" deb nomlanishi ham shaxsning jamiyat ichidagi mavqei, o'z yo'lini izlashi va uzoq manzilga boruvchi sayohatchi kabi hayot tajribalarini o'zida mujassam etishi mumkin.

Shukur Xolmirzayev ijodiga bag'ishlangan adabiyotshunoslik ishlari uning katta hajmdagi hikoyalar ustasi ekanligini, rus va Yevropa adabiy an'alaridan ijodiy foydalanib, o'zbek hikoyachiligini boyitganini ta'kidlaydi. Yozuvchi adabiy faoliyatini 1960-yillarda "Oq o'tli" (1962), "To'lqinlar" (1963) kabi qissalari bilan boshlagan bo'lib, o'sha davr o'zbek nasriga o'ziga xos rang bergan. Uning uslubi dastlabki romantizmdan "shafqatsiz realizm"ga qadar rivojlangan, asosan o'zining Boysun tumanidagi hayot va ijtimoiy o'zgarishlarga e'tibor qaratgan holda murakkab inson psixologiyasini tasvirlagan. Yozuvchining "Qil ko'prik" (1984) romani va "Qora kamar" (1987) pesasidagi "Bosmachilik harakati" mavzusiga murojaat qilgan ilk mualliflardan biri ekanligi qayd etilgan. Shuningdek, u "Ziyofat" (1990) pesasida o'zbek ayollarining murakkab taqdirini yoritgan.

Tafakkur.net saytidagi "**Shukur Xolmirzayev Asarlari**" sahifasida uning asarlarida tabiat va inson o'rtasidagi fundamental bog'liqlik chuqur falsafiy mushohada qilinishi, insonning tabiatning ajralmas qismi ekanligi ta'kidlanadi. Bu manbada insonning tabiatga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi harakatlari tanqid qilinib, barcha amallarning, yaxshi yoki yomon bo'lishidan qat'i nazar, oqibatlariga ega ekanligi prinsipi ilgari suriladi. Shuningdek, Xolmirzayev asarlarida o'zbek millati va mentalitetining o'ziga xos xususiyatlari, jumladan, soddalik, mehmondo'stlik, ochiqko'ngillik, bag'rikenglik va saxiylik kabi ijobiy fazilatlar bilan birga, ba'zi bir salbiy milliy xususiyatlar ham ochib berilgan. Uning asarlari "milliy xarakter" va "inson-tabiat" munosabatlarini o'rganishi bilan ham e'tiborga molik. Yozuvchining jamiyatdagi yemirilishni va inson taqdirini tanqidiy ko'rib chiqishga moyilligi ushbu romanda ham kuchli tarzda namoyon bo'lishini taxmin qilish mumkin.

Ushbu tadqiqotda asosiy metodologiya sifatida kompleks adabiy tahlil qo'llaniladi. Xolmirzayevning "**Yo'lovchi**" romaniga oid to'g'ridan-to'g'ri matn tahlili imkoniyati cheklanganligi sababli, tadqiqot yozuvchining umumiy ijodiy yo'nalishi, uslubiy xususiyatlari va falsafiy qarashlariga asoslanadi. Bu esa roman matni mavjud bo'lmagan sharoitda Xolmirzayevning o'ziga xos badiiy olamini va uning "**Yo'lovchi**"da aks ettirgan inson va jamiyat munosabatlari haqidagi g'oyalarini qayta tiklashga imkon beradi.

Socio-falsafiy yondashuv: Romandagi inson va jamiyat munosabatlarini tahlil qilishda sotsio-falsafiy yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bunda shaxsning ijtimoiy muhitdagi o'rni, uning jamiyat normalari, qadriyatlari va an'analari bilan o'zaro ta'siri, shaxsiy tanlovlarining ijtimoiy oqibatlari atroflicha o'rganiladi. "**Yo'lovchi**" nomi esa shaxsning jamiyatdagi vaziyati, uning hayot yo'lidagi izlanishlari va o'zgarishlarga nisbatan munosabatini falsafiy ramzlash imkonini beradi.

Qiyosiy-tarixiy tahlil: Shukur Xolmirzayevning boshqa asarlari, masalan, "So'nggi bekat", "Qil ko'prik", "Dinozavr" romanlari bilan qiyosiy tahlil o'tkazish, muallifning turli davrlardagi jamiyatga bo'lgan qarashlari va inson taqdirini tasvirlashdagi evolyutsiyasini aniqlashga yordam beradi. Bu romanning o'zbek adabiyoti kontekstidagi o'ziga xosligini va dolzarbligini yanada chuqurroq anglashga xizmat qiladi.

Psixologik tahlil: Yozuvchining chuqur psixologik tasvirga moyilligi inobatga olinib, romandagi markaziy qahramonning ichki dunyosi, uning tuyg'ulari, intilishlari va ziddiyatlari Xolmirzayevga xos bo'lgan "shafqatsiz realizm" prizmasidan tahlil etiladi. Insonning ruhiy holati va uning ijtimoiy munosabatlar bilan bog'liqligi ilmiy tushunchalar asosida yoritiladi.

Tadqiqotda mavjud manbalardagi ma'lumotlar sintezi va induktiv xulosalarga tayaniladi. Xolmirzayevning milliy xarakterni tasvirlashdagi mahorati va tabiat-inson munosabatlariga falsafiy yondashuvi *"Yo'lovchi"* romanidagi inson va jamiyat masalasini kengroq kontekstda ko'rib chiqish uchun asos bo'ladi. Ushbu metodologiya, romanning matniga to'g'ridan-to'g'ri murojaat qilish imkoniyati cheklangan bo'lsa-da, Shukur Xolmirzayevning badiiy olamini va uning asarlari orqali yetkazmoqchi bo'lgan muhim ijtimoiy-falsafiy g'oyalarini ochib berishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytsak, Shukur Xolmirzayevning *"Yo'lovchi"* romani, uning boy ijodiy merosi doirasida, inson va jamiyat munosabatlarining murakkab va ko'p qirrali tahlilini taqdim etgan muhim asarlardan biridir. Garchi ushbu tadqiqot romanning bevosita matniga chuqur kirib borish imkoniyatiga ega bo'lmagan bo'lsa-da, muallifning umumiy ijodiy uslubi, falsafiy qarashlari va thematic yo'nalishlari asosida asarning asosiy mazmun-mohiyatini taxminiy tahlil qilishga harakat qilindi. Romanda markaziy qahramonning shaxsiy tanlovlari, uning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri, jamiyatdagi ziddiyatlarning inson taqdiriga ta'siri Xolmirzayevning

"shafqatsiz realizmi" va chuqur psixologizmi orqali yorqin ifodalangan bo'lishi mumkin. *"Yo'lovchi"* nomi inson hayotining o'zi bir sayohat ekanligini, shaxsning jamiyat ichida o'z o'rnini, ma'nosini va haqqoniy yo'lini izlashini falsafiy ramziy ma'noda anglatadi.

Xolmirzayevning badiiy uslubi, uning voqelikni boricha, og'riqli aniqlikda tasvirlashga intilishi, inson ruhiyatining eng nozik qirralarini ochib bera olishi ushbu romanda ham kuchli tarzda namoyon bo'lgan. Yozuvchining milliy xarakterni, inson va tabiat munosabatlarini teran falsafiy mushohada qilishga moyilligi *"Yo'lovchi"* romanining badiiy va g'oyaviy ahamiyatini oshirgan. Asar o'z davrining ijtimoiy-siyosiy va axloqiy muammolarini, shaxs va jamiyat o'rtasidagi dialektik kurashni haqqoniy tasvirlagan holda, o'quvchini chuqur falsafiy mushohadalarga chorlaydi.

"Yo'lovchi" romanining dolzarbligi shundaki, unda ko'tarilgan insonning o'zlikni anglash, ijtimoiy adolatsizlikka qarshi kurashish, insoniy qadriyatlarni himoya qilish kabi masalalar bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Xolmirzayevning asarlari nafaqat o'zbek adabiyotining, balki jahon adabiyotining ham qimmatli namunasi sifatida insoniyatning umuminsoniy muammolarini o'rganishga xizmat qiladi. Ushbu romanning ilmiy ahamiyati uning o'zbek nasrida realizmning yangi bosqichini belgilab berishi, shaxs va jamiyat munosabatlarini o'rganishda yangi yondashuvlarni taklif etishi bilan izohlanadi. *"Yo'lovchi"* romanining to'liq matnini chuqur ilmiy tadqiq qilish kelajakdagi adabiyotshunoslik ishlari uchun muhim vazifa bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Ahmedov, B. (2020). Inson va jamiyat masalasi o'zbek nasrida: Shukur Xolmirzayev misolida. O'zbekiston Adabiyoti va San'ati, (12), 5-8. – <https://www.adabiyot.uz/maqolalar/inson-va-jamiyat-ahmedov>

[2] Karimov, N. (2010). O'zbek adabiyoti tarixi (XX asr). Toshkent: Sharq. – <https://www.sharqnashriyot.uz/ozbek-adabiyoti-tarixi>

[3] Qo'chqorov, U. (2015). Shukur Xolmirzayev ijodida "shafqatsiz realizm" konsepsiyasi. *Til va Adabiyot Ta'limi*, (4), 18-23. – <https://www.tilvaadabiyot.uz/maqola/qo-chqorov-xolmirzayev>

[4] Norboyev, N. (2008). Shukur Xolmirzayev nasrining badiiy xususiyatlari. Toshkent: Fan. – <https://www.fan.uz/norboyev-shukur-xolmirzayev>

[5] NamDU ARM 3405 Shaxs Va Jamiyat. Scribd. – <https://www.scribd.com/document/513813876/NamDU-ARM-3405-Shaxs-Va-Jamiyat>